
**İÇ KONTROL SİSTEMİNİN İŞLETMELERİN FİNANSAL
PERFORMANSINA ETKİLERİ:
BİST İMALAT SEKTÖRÜNDEKİ FİRMALAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA***

Gönül ALKAN

Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İMYO, Muhasebe Bölümü
e-posta: gonul.ipek@deu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9021-3979

Onur DOĞAN

Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İMYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü
e-posta: onur.dogan@deu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7916-8994

Öz

İşletmelerde iç kontrol sisteminin temel amacı işletme risklerini minimize etmek ve gerekli kontrolleri yaparak istenmeyen durumların ortaya çıkmasını engellemektir. Doğru kurgulanmış ve etkin bir iç kontrol sistemi, karşılaşılması muhtemel riskleri azaltır ve bu risklerin doğru yönetilmesini sağlar. Bu çalışmada, işletmelerdeki iç kontrol sisteminin işletmelerin finansal performansına etkileri araştırılmıştır. BİST imalat sanayi endeksinde bulunan ve iç kontrol sistemini 2012 yılından sonra aktive eden işletmelerin finansal performans karşılaştırmaları Wilcoxon işaretli sıra testi ile analiz edilmiştir. İşletmelerin 5 farklı rasyosunda farklılık olup olmadığının tespiti için analiz gerçekleştirilmiştir. Buna göre, özsermaye karlılığı oranında iç kontrol sistemi öncesi ve sonrası arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık gözlenmiş, aktiflerin karlılığı, kullanılan sermayenin karlılığı, ekonomik rantabilite, satışların karlılığı oranlarında bir farklılık tespit edilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: İç kontrol, finansal performans, risk.

**EFFECTS OF INTERNAL CONTROL SYSTEMS ON FINANCIAL PERFORMANCE:
A RESEARCH ON MANUFACTURING COMPANIES in THE BIST**

Abstract

The main purpose of the internal control system in enterprises is to minimize operational risks and to prevent the occurrence of undesired situations by making the necessary controls. Properly structured and effective internal control system reduces the risks that may occur and ensures the management of these risks. In this study, the effects of internal control system on financial

* Bu çalışma 16. Uluslararası Muhasebe Konferansı'nda sunulan ve yayınlanan bildirinin genişletilmiş analizler eklenerek düzenlenmiş halidir.

performance of enterprises were investigated. The financial performance comparisons of the manufacturing enterprises take part in BIST index which activated the internal control system after 2012 were analyzed with Wilcoxon signed rank test. In order to determine whether there are differences in 5 different ratios of the enterprises, analysis were performed. Thus, a statistically significant difference have been observed on Return on Equity values, but not on Return on Assets, Return on Capital Employed, Economic Profitability and, Net Profitability ratios.

Keywords: Internal Control, Financial Performance, risk.

1. GİRİŞ

Risk, kayıp ve fırsatları içeren ve karar alma süreçlerini etkileyen bir olgudur. İşletmelerin varlıklarını tehlikeye atabilecek kayıpların ortaya çıkması olasılığı risklerin önceden tespitini, tanımlanmasını ve değerlendirilmesini gerektirir. İç kontrol sistemi ile bu sürecin doğru yönetilmesi mümkündür. Bu bağlamda iç kontrol sistemi, işletmelerde kontrol fonksiyonunun etkinliğini arttıran ve yönetime destek olan önemli bir araçtır.

Etkin bir risk yönetimi ile şirketlerin varlığı güvence altına alınmakta ve geleceğe dönük stratejik planlama yapılabilmektedir (Akçakanat, 2012:32). Etkili risk yönetiminin işletme faaliyetlerine olumlu yansımaları olmakla birlikte, finansal raporlarını ve piyasadaki itibarını da etkilemektedir.

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 378. maddesi Riskin Erken Saptanması Komitesine ilişkin düzenlemeler içermektedir. Bu madde gereğince; "Pay senetleri borsada işlem gören şirketlerde, yönetim kurulu, şirketin varlığını, gelişmesini ve devamını tehlikeye düşüren sebeplerin erken teşhisi, bunun için gerekli önlemler ile çarelerin uygulanması ve riskin yönetilmesi amacıyla, uzman bir komite kurmak, sistemi çalıştırmak ve geliştirmekle yükümlüdür. Diğer şirketlerde bu komite denetçinin gerekli görüp bunu yönetim kuruluna yazılı olarak bildirmesi hâlinde derhâl kurulur..." Bu bağlamda 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle Borsa İstanbul'da (BİST) işlem gören şirketlerde iç kontrol sistemi ve riskin erken saptanması komitesinin kurulması 2012 yılından sonra zorunlu olmuştur. Kanunda ifade edilen riskin erken saptanması komitesi faaliyetlerini iç kontrol sistemi kapsamında yürütülmektedir.

Bu çalışmada, payları BİST imalat sanayi endeksinde işlem gören ve iç kontrol sistemini 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 378. maddesi kapsamında oluşturan şirketlerin finansal performansları incelenmiştir. BİST imalat sanayi endeksinde toplam 157 şirket bulunmaktadır. Bu şirketlerden iç kontrol sistemi 2012 yılı ve öncesinde kurulan şirketler ve iç kontrol sistemi bulunduğu holding bünyesinde yürütülen şirketler (114 şirket) araştırma kapsamına alınmamıştır. BİST' de işlem gören şirketlerde iç kontrol sistemi ve riskin erken saptanması komitesi 2012 yılında zorunlu kılındığı için bütün işletmelerde uygulanıyor olması düşünüldükten bu tarih seçilmiştir. Finansal tablolarına tam olarak ulaşılan 26 şirketin 10 yıllık finansal performans oranları hesaplanarak analize tabi tutulmuştur. Araştırma verileri kamuyu aydınlatma platformundan elde edilmiştir. Çalışmada aktif karlılığı, özsermaye karlılığı, satış karlılığı kullanılan sermayenin karlılığı ve ekonomik rantabilite oranları olmak üzere beş oranının iç kontrol sisteminden etkilenip etkilenmediği ortaya konulacaktır.

Araştırma Makalesi

DOI: 10.47147/ksuiibf.776763

Makale Geliş - Kabul Tarihi: 04.08.2020- 30.12.2020

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İç kontrol "işletmelerde farklı bölümlerin ihtiyaçlarının karşılanmasında ortak bir yapı oluşturma; işletmenin kar amacı güden veya gütmeyen, büyük veya küçük ölçekli, kamu veya özel sektör tüm işletmelerin standart bir kontrol sistemi sürecini meydana getirme ve bu sistemin geliştirilmesine hizmet etme" şeklinde tanımlanmaktadır. İç kontrol, işletmenin yöneticilerinden diğer çalışanlarına kadar tüm taraflarınca etkilenen bir süreci ifade etmektedir. İç kontrol, işletmenin yönetim kurulundan, idarecilerinden ve diğer çalışanlarından etkilenen, finansal raporlamanın güvenilirliği, işlemlerin etkililiği ve etkinliği, kanun ve yönetmeliklere uyum amaçlarına ulaşmak için makul bir güvence sağlamak üzere tasarlanmış bir süreçtir (COSO: www.coso.org).

Kaval (2008), iç kontrolü bir işletme, kurum ya da kuruluştaki yönetim kurulu ve tüm çalışanlar tarafından etkilenen ve aynı zamanda bunların içinde bulunduğu (Kaval, 2008:125);

- Faaliyetlerin etkinlik ve verimliliğini (performans amaçlarını),
- Finansal raporlamanın güvenilirliğini (raporlama amaçları)
- Mevcut mevzuat ve düzenlemelere uyum (mevzuata uyum) olarak gruplandırılacak amaçlara dair makul bir güvence temin etmek üzere tesis edilen bir süreç olarak tanımlamıştır.

İç kontrol sistemine yönelik tanımlamaların ortak noktaları şu şekilde sıralanabilir (Selimoğlu vd., 2011:227);

- Dinamik bir süreçtir,
- Şirketin bütün süreçleri arasında bir bağ kurarak performansı destekler,
- Risklerin önlenmesinde yarar sağlar,
- Şirket yönetimi ve çalışanlarından etkilenir,
- İnsan yargısından kaynaklanması, kontrollerin engellenmesi ihtimali, yönetim zafiyetleri, maliyet-fayda yaklaşımları nedeniyle makul güvence sunar.

İç kontrol yapısının en önemli amacı faaliyet gösteren işletmenin birimlerinde etkinlik ve verimliliği sağlamaktır. İşletmelerin geleceği için önemli kararlar alınırken yöneticiler genellikle finansal raporlar ve mali tablolara göre hareket etmektedir. Bunlardan elde edilecek belge ve kayıtlardaki verilerin güvenilir olması ve yöneticileri doğru yönlendirebilmesi için genel kabul görmüş muhasebe standartlarına uygun olması gerekmektedir. İşletmelerdeki faaliyetlerin etkinlik ve verimliliğini artırmak için gerçekleşmiş faaliyetlerle hedeflenen faaliyetler karşılaştırılıp belli bir eylem planı çerçevesinde karar vermek ve amaca ulaşmak iç kontrolün işlevidir (Güney ve Sarı, 2015:74). Bu bağlamda doğru kurgulanmış ve iyi yönetilen iç kontrol sistemi, işletmelerin finansal performansını etkilemektedir. İşletme faaliyetlerinin sonuçlarının yansıtıldığı finansal tablolar aracılığıyla finansal performansın ölçülmesi mümkündür.

İç kontrol sistemi muhasebe kontrolleri ve yönetsel kontroller olmak üzere iki başlıkta sınıflandırılmıştır. Yönetsel kontroller, şirket içinde yürütülen faaliyetlerin verimliliğinin sağlanması ve çalışanların yönetim tarafından belirlenen prosedürlerine uyumunu ifade ederken, muhasebe kontrolü muhasebe

bilgi sisteminden elde edilen bilgilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini ifade etmektedir (Dursun, 2018).

İşletmeye güven esasının temelinde iç kontrol sisteminin sağlamlığı yer almaktadır. Finansal raporlamanın güvenilirliği, işletme varlıklarının suiistimallere karşı korunması, işletme faaliyetlerinin etkinliği, verimliliği, yasalara ve diğer düzenlemelere uygunluğun sağlanması, etkin bir iç kontrol sisteminin varlığı ile mümkün olmaktadır (Doyrangöl, 2007:302, Hatunoğlu vd., 2012:174).

Etkin çalışan bir iç kontrol sisteminin işletmeye sağlamış olduğu faydaları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Öndeş, 2000:82; Akbulut, 2012:176):

- Üst yönetimin belirlediği temel amaçlara ulaşmak için çalışanların, izlenecek politikalara ve kurallara uygun davranıp davranmadıklarını belirlemek,
- Üst yönetimin faaliyetlerin verimliliğini ve etkinliğini saptamada ihtiyaç duyduğu güvenilir bilgileri üretmek,
- Üst yönetimin arzuladığı faaliyetlerdeki fire ve artıkların en az düzeyde olmasını, kaynakların israf edilmemesini sağlamak,
- Üst yönetimin isteği doğrultusunda işletmede bulunan varlıkları çalınmaya, kaybolmaya, amacı dışında kullanılmaya karşı korumak.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Sürdürülebilir işletme faaliyetleri için finansal performansın artırılması gerekir. Karı en yüksek düzeye getirmek ve hissedarlara ekonomik fayda yaratmak finansal performans göstergesi olarak kabul edilmektedir. İşletmelerin piyasa değerine doğrudan yansıyan bu göstergeler muhasebe karlarının hisse senedi değerine etkisini de göstermektedir.

Muhasebe verileri kullanılarak yapılan finansal performans ölçümleri literatürde yaygın olarak kullanılmaktadır. Finansal performans ölçümü için finansal göstergeler çok kriterli karar verme modelleri ile analiz edilmektedir. Finansal oranlar kullanılarak yapılan derecelendirmeler de literatürde sıklıkla başvurulan yöntemlerdir. Bu çalışmalardan bazıları izleyen kısımda sıralanmıştır.

Yurdakul ve İç (2003) tarafından yapılan çalışmada Türkiye’de otomotiv sanayinde faaliyet gösteren beş büyük ölçekli firmanın 1998-2001 yılları arasındaki bilanço verileri kullanılarak, finansal oranlar yardımıyla firmaların finansal performansı belirlenmiştir (Yurdakul, 2003).

Demireli (2010) Türkiye’de hizmet veren kamu sermayeli üç bankanın 2001-2007 yılları arasındaki 7 yıllık dönemde performansları TOPSIS performans değerlendirme sistemi ile analiz etmiştir.

Demireli, Özsermaye/Toplam Aktif, Toplam Krediler/Toplam Aktif, Takipteki Krediler (Net)/Toplam Krediler, Duran Aktifler/Toplam Aktif, Likit Aktifler/Toplam Aktif, Likit Aktifler/Kısa Vadeli Yükümlülükler, Dönem Net Karı (Zararı)/Toplam Aktif, Dönem Net Karı(Zararı)/Özkaynaklar, Net Faiz Geliri/Toplam Aktif, Net Faiz Geliri/Toplam Faaliyet Gelirleri oranlarını kullanmıştır (Demireli, 2010).

Yükçü ve Atağan hizmet sektöründe yaptıkları çalışmada bir holdinge bağlı aynı sektörde faaliyet gösteren üç otel işletmesi için performans hesaplamıştır (Yükçü ve Atağan, 2010).

Uyguntürk ve Korkmaz (2012), çalışmalarında İMKB' işlem gören 13 metal ana sanayi işletmesini, Cari Oran, Likidite Oranı, Stok Devir Hızı, Sabit Aktif Devir Hızı, Toplam Aktif Devir Hızı, Toplam Borçlar/Toplam Aktifler, Net Kar Marjı ve Özsermaye Karlılığı oranlarını kullanarak analiz etmiştir (Uyguntürk ve Korkmaz, 2012).

İç kontrol sistemine yönelik çalışmalar ise genellikle bağımsız denetimle ilişkilendirilmiştir. Hatunoğlu vd. iç kontrol sisteminin hata ve hileler üzerindeki etkisini incelemiş araştırma sonucunda bağımsız çalışan etkin bir iç kontrol sisteminin hem işletmenin varlıklarını koruyacağı hem de amaçlarına ulaşmasını kolaylaştıracağı bulgusuna ulaşmışlardır (Hatunoğlu vd., 2012:187).

Güney ve Sarı (2015) tarafından yapılan çalışmada ise muhasebe denetiminin etkinliğini sağlamada iç kontrolün rolü incelenmiştir. İç kontrol aracılığıyla muhasebe denetiminin etkinliğinin artacağı, işletme varlıklarının korunacağı, hata ve suiistimallerin azalacağını belirten araştırmacılar etkinlik ve karlılığın artacağına vurgu yapmıştır (Güney ve Sarı, 2015:77).

Literatürde bağımsız denetim kalitesinin finansal performans üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalardan biri olan çalışmada, elde edilen bulgular bağımsız denetim kalitesiyle finansal performans arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu göstermektedir (Cengiz, vd. 2017:179).

İç kontrol sistemi özünde işletme faaliyetlerinin etkinliğini arttırmak ve işletme risklerini kontrol altına alarak verimliliği arttırmak amacıyla oluşturulmaktadır. Bağımsız denetimin kalitesini de arttıran iç kontrol sisteminin bağımsız denetim raporlarına etkisini ölçen pek çok çalışma alan yazınında bulunmaktadır. Öte yandan iç kontrol sisteminin finansal performansa etkisini ölçmeye yönelik çalışmalar sınırlıdır.

4. METODOLOJİ

Bu çalışmada; örneklem, veri ve analiz sonucunda elde edilen bulgular izleyen bölümlerde ifade edilmiştir.

4.1. Örneklem ve Kullanılan Veri

İç kontrol sisteminin işletmelerin finansal performansını etkileyip etkilemediğini, finansal performans oranları yardımıyla belirlemek amacıyla BİST İmalat sektöründe bulunan şirketler ele alınmıştır. İşletmeler arasında, iç kontrol sistemi 2013 yılından itibaren aktifleşen 26 işletmenin on yıllık finansal performans oranları hesaplanmıştır.

Bu çalışmada iç kontrol sisteminin finansal performansa etkilerini ölçmek için; aktif karlılığı, özsermaye karlılığı, kullanılan sermayenin karlılığı ve ekonomik rantabilite oranları kullanılmıştır. Bu oranlara ilişkin formüller izleyen kısımda verilmiştir. Hesaplama kullanılan veriler kamuyu aydınlatma platformundan elde edilmiştir

Aktif Karlılığı (ROA: Return on Assets) oranı işletme varlıklarının etkin kullanılıp kullanılmadığını gösterir. Aktif karlılığı aşağıdaki formül yardımıyla hesaplanmaktadır:

$$\text{Aktif Karlılığı} = \frac{\text{Net Kar}}{\text{Aktif Toplamı}}$$

Özsermaye Karlılığı (ROE- Return on Equity) finansal performans ölçümünde yaygın olarak kullanılan bu oran sermayenin karlılığını gösterir. Aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanmaktadır:

$$\text{Özsermaye Karlılığı} = \frac{\text{Net Kar}}{\text{Özsermaye}}$$

Kullanılan Sermayenin Karlılığı (ROCE- Return on Capital Employed), Öz Sermayenin Getirisi (ROE) oranına benzemekle birlikte, Öz Sermaye'ye Uzun Vadeli Borçlar eklenmekte, Net Kar yerine Faiz Vergi Öncesi Kar (FVÖK) kullanılmaktadır. FVÖK'in kullanılması, firmaların farklı finansal koşullar altında faaliyet göstermeleri ve vergi "muafiyet ve istisnaları" nedeniyle farklı vergi yüklerine sahip olabilmelerinin yol açtığı farklılıkların ortadan kaldırılarak, firma performanslarının karşılaştırılabilir hale getirmesinden kaynaklanmaktadır. Kullanılan sermayenin kârlılığı aşağıdaki formül ile hesaplanmaktadır (Mutluay ve Turaboğlu 2013:67):

$$\text{Kullanılan Sermayenin Karlılığı} = \frac{\text{Faiz ve Vergiden Önceki Kar}}{\text{Uzun Vadeli Borçlar} + \text{Özkaynaklar}}$$

Ekonomik Rantabilite Oranı, işletme kaynaklarının ne kadar karlı kullanıldığını gösterir. Ekonomik rantabilite oranının formülü aşağıda verilmiştir:

$$\text{Ekonomik Rantabilite Oranı} = \frac{\text{Net Kar} + \text{Finansman Giderleri}}{\text{Toplam Kaynaklar}}$$

Satış Karlılığı oranı işletmelerde performans göstergesi olarak kabul edilen önemli oranlardan biridir, net karın satışlara bölünmesiyle hesaplanmaktadır:

$$\text{Satış Karlılığı Oranı} = \frac{\text{Net Kar}}{\text{Satışlar}}$$

Gösterilen hesaplama tekniklerine göre hesaplanan veriler kullanılarak, 2008-2012 yılları arasındaki ortalama değerler ve 2013-2017 yılları arasındaki ortalama değerler bulunmuştur. 2008-2012 yılları arasındaki değerler İç Kontrol Sistemleri Öncesi (İKSÖ), 2013-2017 arasındaki değerler ise İç Kontrol Sistemleri Sonrası (İKSS) olarak adlandırılmıştır. Tablo 1'de çalışmada kullanılan veri seti gösterilmiştir.

Tablo 1. Çalışmada Kullanılan Veri Seti

Şirket Adı	Aktif Karlılık		Özsermaye Karlılığı		Kullanılan Sermayenin Karlılığı		Ekonomik Rantabilite		Net Karlılık Oranı	
	İKSÖ	İKSS	İKSÖ	İKSS	İKSÖ	İKSS	İKSÖ	İKSS	İKSÖ	İKSS
Acıpayam Selüloz	,019	,067	,045	0,080	,053	,125	,009	,059	,012	,033
Adana çimento	,117	,175	,132	0,226	,095	,243	,126	,182	,302	,288
Akın Tekstil	,005	,102	,007	0,123	-,020	,132	-,075	,096	,009	,260
Alarko Carrier	,081	,091	,099	,115	,078	,131	,071	,111	,079	,083
Alkim Kimya	,072	,134	,100	,182	,121	,231	,076	,118	,118	,126
Alkim Kağıt	,051	,119	,068	,169	,072	,217	,047	,078	,076	,074
Anad. Cam	,033	,057	,069	,103	,083	,092	-,045	-,073	,044	,081
Arçelik	,052	,057	,124	,163	,141	,155	-,015	-,022	,054	,058
Anadolu İsuзу	,008	,075	,015	,131	,030	,130	-,083	,006	,006	,075
Avod Kurut. Gıda	,022	,004	,039	,008	,048	,118	-,005	-,063	,042	,007
Bagfaş	,148	,050	,224	,114	,242	,048	,097	-,051	,135	,123
Bak Ambalaj	,070	,069	,123	,090	,148	,147	,008	,000	,067	,040
Banvit	,041	,049	,136	,121	,138	,190	-,118	-,074	,024	,027
Berkosan	,007	,000	,011	,003	,026	,057	-,023	-,042	,001	,019
Çimenter	,019	,034	,026	,044	,053	,052	-,035	,025	,055	,058
Döktaş	,044	,026	,081	,320	,100	,363	-,038	-,063	,032	,029
Ege Endüstri	,087	,327	,173	,404	,172	,395	-,010	,275	,075	,302
Ege Profil	,039	,056	,090	,140	,152	,164	-,095	,025	,046	,065
Emek elektrik	,030	,012	,027	,031	,118	,057	-,003	-,007	,029	,034
Kartonsan	,104	,071	,117	,086	,112	,101	,104	,057	,122	,085
Mak. Tak. Endüstri	,007	,011	-,031	,020	,750	-,083	-,169	-,140	,013	,021
Marshall Boya	,038	,004	,053	,007	,075	,041	,025	-,025	,017	,003
Park Elekt.	,169	,241	,195	,268	,167	,043	,182	,006	,471	,188
Penguen Gıda	,010	,004	,016	,013	,021	,051	-,122	-,166	,018	,007
Silverline End. Tic. AŞ	,003	,056	,008	,124	,056	,223	-,089	,008	,003	,017
Türk Tr. ve Zir. Mak. A.Ş.	,148	,145	,318	,419	,307	,304	-,153	,103	,114	,098

Tabloda firmaların beşer yıllık oranlarının ortalamalarına ilişkin elde edilen değerler sunulmuştur.

Araştırma Makalesi

DOI: 10.47147/ksuiibf.776763

Makale Geliş – Kabul Tarihi: 04.08.2020– 30.12.2020

4.2. Analiz İçin Kullanılan Teknikler ve Hipotezler

Belirtildiği üzere iç kontrol sistemlerinin oranlarda herhangi bir değişikliğe yol açıp açmadığının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu amaçla, veriler bir örneklemin belirli aralıklarla ölçülen iki farklı değerine ilişkin farklılık olup olmadığının ortaya konulması için kullanılan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testine (Wilcoxon Signed-Rank Test) tabi tutulmuştur.

Wilcoxon işaretli sıralar testinde, iki değişkene ilişkin veri değerleri arasındaki farkların hem işareti hem de büyüklüğü önem taşımaktadır. İki değişken arasında anlamlı farklılık yoksa bu durumda negatif ve pozitif farkların dağılımının birbirine yakın olması gerekir (Özdemir, 2013:346). Ele alınan oran değerleri için oluşturulan hipotezler şu şekildedir;

- H₁: İç kontrol sistemleri aktifin karlılığı oranında farklılığa yol açmıştır.
H₂: İç kontrol sistemleri özsermaye karlılığı oranında farklılığa yol açmıştır.
H₃: İç kontrol sistemleri kullanılan sermayenin karlılığı oranında farklılığa yol açmıştır.
H₄: İç kontrol sistemleri ekonomik rantabilite oranında farklılığa yol açmıştır.
H₅: İç kontrol sistemleri satışların karlılığı oranında farklılığa yol açmıştır.
Hipotezlerin test edilmesi ve elde edilen bulgular izleyen bölümde sunulmuştur.

5. BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında aktif karlılığı, özsermaye karlılığı, satış karlılığı, kullanılan sermayenin karlılığı ve ekonomik rantabilite oranlarına ilişkin yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular sunulmuştur.

İç kontrol sistemlerinin *aktif karlılığı* oranında anlamlı farklılığa yol açıp açmadığının tespiti için yapılan analize ilişkin istatistikler Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Aktif Karlılığı Oranının Analiz Sonuçları

N	Pozitif Fark	Negatif Fark	z	p
26	16	10	1,765	0,078

İncelenen 26 imalat şirketinin 16’sının aktif karlılığı oranının iç kontrol sistemi öncesi beş yıllık ortalamalarının sistem sonrası beş yıllık ortalama değerlerine göre düştüğü tespit edilmiştir. Ancak bu düşüş istatistiksel olarak anlamlı değildir ($z=1,765$, $p=0,078>0,05$). Buna göre H₁ hipotezi reddedilmiştir. İç kontrol sistemlerinin, aktif karlılığı oranında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkiye yol açtığını söyleyebilecek yeterli kanıtı ulaşılamamıştır.

İç kontrol sistemlerinin özsermaye karlılığı oranında anlamlı farklılığa yol açıp açmadığının tespiti için yapılan analize ilişkin istatistikler Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Özsermaye Karlılığı Oranının Analiz Sonuçları

N	Pozitif Fark	Negatif Fark	z	p
26	8	18	-2,781	0,005

İncelenen 26 imalat şirketinin 18'inin *özsermaye karlılığı* oranının iç kontrol sistemi öncesi beş yıllık ortalamalarının sistem sonrası beş yıllık ortalama değerlerine göre arttığı tespit edilmiştir. Bu artış istatistiksel olarak anlamlı bir artıştır ($z=-2,781$, $p=0,005<0,05$). Buna göre H_2 hipotezi reddedilmekte başarısız olunmuştur. İç kontrol sistemlerinin, özsermaye karlılığı oranında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkiye yol açtığını söyleyebilecek yeterli kanıt ulaşılamamıştır. Buna göre iç kontrol sistemlerinin etkisi ile imalat sektöründeki firmaların özsermaye oranlarında artış yaşanmıştır yorumu yapılabilir.

İç kontrol sistemlerinin *kullanılan sermayenin karlılığı* oranında anlamlı farklılığa yol açıp açmadığının tespiti için yapılan analize ilişkin istatistikler Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Kullanılan Sermayenin Karlılığı Oranının Analiz Sonuçları

N	Pozitif Fark	Negatif Fark	z	p
26	9	17	-1,892	0,058

İncelenen 26 imalat şirketinin 17'sinin kullanılan sermayenin karlılığı oranının iç kontrol sistemi öncesi beş yıllık ortalamalarının sistem sonrası beş yıllık ortalama değerlerine göre arttığı tespit edilmiştir. Ancak bu düşüş istatistiksel olarak anlamlı değildir ($z=-1,892$, $p=0,058>0,05$). Buna göre H_3 hipotezi reddedilmiştir. İç kontrol sistemlerinin, kullanılan sermayenin karlılığı oranında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkiye yol açtığını söyleyebilecek yeterli kanıt ulaşılamamıştır.

İç kontrol sistemlerinin *ekonomik rantabilite oranı* değerlerinde anlamlı farklılığa yol açıp açmadığının tespiti için yapılan analize ilişkin istatistikler Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Ekonomik Rantabilite Oranı Analiz Sonuçları

N	Pozitif Fark	Negatif Fark	z	p
26	14	12	1,359	0,174

İncelenen 26 imalat şirketinin 14 tanesinin ekonomik rantabilite oranı değerlerinin iç kontrol sistemi öncesi beş yıllık ortalamalarının sistem sonrası beş yıllık ortalama değerlerine göre azaldığı tespit edilmiştir. Ancak bu düşüş istatistiksel olarak anlamlı değildir ($z=1,359$, $p=0,174>0,05$).

Buna göre H_4 hipotezi reddedilmiştir. İç kontrol sistemlerinin, kullanılan sermayenin karlılığı değerlerinde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkiye yol açtığını söyleyebilecek yeterli kanıt ulaşılamamıştır.

İç kontrol sistemlerinin *satış karlılığı oranında* anlamlı farklılığa yol açıp açmadığının tespiti için yapılan analize ilişkin istatistikler Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Satış Karlılığı Oranı Analiz Sonuçları

N	Pozitif Fark	Negatif Fark	z	p
26	15	11	0,597	0,551

İncelenen 26 imalat şirketinin 15 tanesinin satış karlılığı oranının iç kontrol sistemi öncesi beş yıllık ortalamalarının sistem sonrası beş yıllık ortalama değerlerine göre azaldığı tespit edilmiştir. Ancak bu düşüş istatistiksel olarak anlamlı değildir ($z=1,597$, $p=0,551>0,05$). Buna göre H_5 hipotezi reddedilmiştir. İç kontrol sistemlerinin, kullanılan net karlılık oranı değerlerinde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkiye yol açtığını söyleyebilecek yeterli kanıt ulaşılamamıştır.

Tüm analiz sonuçları Tablo 7’de özetlenmiştir.

Tablo 7. Analize İlişkin Özet Bulgular

Oran	Bulgu	İstatistiksel Sonuç
Aktif Karlılığı	26 şirketin 16 tanesinde bu oranda düşüş gözlenmiştir.	Fark istatistiksel olarak <u>anlamlı değildir.</u>
Özsermaye Karlılığı	26 şirketin 18 tanesinde bu oranda artış gözlenmiştir.	Fark istatistiksel olarak <u>anlamlıdır.</u>
Kullanılan Sermayenin Karlılığı	26 şirketin 17 tanesinde bu oranda artış gözlenmiştir.	Fark istatistiksel olarak <u>anlamlı değildir.</u>
Ekonomik Rantabilite Oranı	26 şirketin 14 tanesinde bu oranda düşüş gözlenmiştir.	Fark istatistiksel olarak <u>anlamlı değildir.</u>
Satış Karlılığı Oranı	26 şirketin 15 tanesinde bu oranda düşüş gözlenmiştir.	Fark istatistiksel olarak <u>anlamlı değildir.</u>

İncelenen 26 şirketin farklı oranlarında değişiklikler olsa da yalnızca özsermaye karlılığı değerindeki farklılık istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İşletmelerde risklerin önceden tespit edilmesi ve gerekli önlemlerin alınması iç kontrol sistemi kapsamında yürütülür. İşletme faaliyetlerinin etkinliğini ölçmek ve karar verme süreçlerini yönetmek amacıyla oluşturulan finansal performans ölçütleri ise varlıkların etkin kullanımını değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu çalışmada iç kontrol sistemi işletmelerin finansal performanslarında etkili midir?” sorusuna cevap aranmıştır. İç kontrol sisteminin finansal performansa etkisini ölçmeye yönelik çalışmaların sınırlı olması nedeniyle bu tip bir araştırma problemi ile yola çıkılmıştır. Bu bağlamda iç kontrol sistemini 2012 yılından sonra oluşturan BİST imalat sektöründeki işletmeler seçilmiştir. Araştırma kapsamındaki işletmelerin tamamı aynı dönemde iç kontrol sistemini uygulamaya başlayan işletmelerdir.

Araştırma Makalesi

DOI: 10.47147/ksuiibf.776763

Makale Geliş – Kabul Tarihi: 04.08.2020– 30.12.2020

İşletmelerde performans göstergesi olarak kullanılan karlılık oranları, işletme bilgi kullanıcıları açısından da önemlidir. Bu oranlar işletmelerin faaliyetleri sonucunda elde ettikleri başarının göstergesidir. Çalışmada BİST imalat sektöründeki 26 şirketin aktif karlılığı, özsermaye karlılığı, satış karlılığı, kullanılan sermaye karlılığı ve ekonomik rantabilite oranları finansal performans açısından değerlendirilmiştir. Çalışmada kapsamında oluşturulan hipotezlerden sadece H₂ (İç kontrol sistemi özsermaye karlılığı oranında farklığa yol açmıştır.) hipotezi kabul edilmiştir. Bu

Araştırma sonuçları ve hipotezler değerlendirildiğinde, genel olarak BİST imalat sektöründeki işletmelerin iç kontrol sisteminin finansal performans üzerinde etkili olmadığı görülmüştür. Araştırma bulgularına göre BİST imalat sektöründe yer alan ve 2012 yılından sonra iç kontrol sistemini oluşturan işletmelerin aktif karlılığı, satış karlılığı, ekonomik rantabilite oranı ve kullanılan sermayenin karlılığı oranları iç kontrol sisteminden etkilenmemiştir. İç kontrol sistemi işletme faaliyetlerindeki risk faktörlerini ortadan kaldırmaya yönelik süreçler içermektedir. Analize dahil edilen işletmelerde belirtilen oranlarda anlamlı farkların oluşmaması iç kontrol sistemi kurulmadan önce de işletme faaliyetlerinin etkin yürütüldüğü bu nedenle iç kontrol sistemi oluşturulduktan sonra süreçlerde çok büyük farklılıklar oluşmadığı şeklinde yorumlanabilir. Örneklem setine dâhil edilecek işletme sayısı arttırıldığında farklı sonuçlara ulaşılması olasıdır.

Özsermaye karlılığı, ortakların şirkete kaynak olarak aktarmış oldukları tüm varlıkların hangi oranda etkin kullanıldığını, sermayeden ne kadar kâr elde ettiklerini gösterir ve bu oran vergi sonrası net kârın özsermayeye bölünmesi ile hesaplanır. Araştırma sonucuna göre 2012 yılından sonra BİST imalat sektöründeki işletmelerde özsermaye karlılığı oranı artmıştır. Bu bağlamda iç kontrol sisteminin işletme varlıklarının etkin kullanılmasına katkı sağladığı ve finansal performans göstergesi olarak özsermaye karlılığını olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Bu çalışmada işletmelerde bulunan iç kontrol sisteminin varlığının finansal performansa etkisi değerlendirilmiştir. Ancak iç kontrol sisteminin birçok alanda etkili olduğuna ilişkin çalışmalar alan yazınında yer almaktadır. İç kontrol sisteminin varlığını ve etkinliğinin birlikte inceleneceği çalışmalar için bu çalışma bir ışık olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akbulut, E. (2012), “İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Etkinliğinin İncelenmesi Ve Trakya Bölgesindeki Ayçiçek Yağı Sektöründe Bir Araştırma”, *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 2(1), 174-187.
- Akçakanat, Ö. (2012), “Kurumsal Risk Yönetimi ve Kurumsal Risk Yönetimi Süresi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(4), 30-46.
- Cengiz, S., Dinç, Y., Güngör S. (2017), “Bağımsız Denetim Kalitesinin Finansal Performans Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: Borsa İstanbul’da Bir Uygulama”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 171-197.
- COSO, The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, <http://www.coso.org>
- Demireli, E. (2010), “TOPSİS Çok Kriterli Karar Verme Sistemi: Türkiye’deki Kamu Bankaları Üzerine Bir Uygulama”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Sayı: 5(1), 101-112.
- Ernst & Young, (2002), “Preparing for internal control reporting: A guide for management’s assessment under section 404 of the Sarbanes-Oxley Act. <http://soxright.com/downloads/EY1PreparingForInternalContolReporting.pdf>, (10.09.2019)
- Güney, S. ve S. S. Sarı. (2015), “Muhasebe Denetiminin Etkinliğini Sağlamada İç Kontrolün Rolü”, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 62-80.
- Hatunoğlu, Z., Koca, N., Kılı, M., (2012), “İç Kontrolün Muhasebe Sistemindeki Hata Ve Hilelerin Önlenmesindeki Rolü Üzerine Bir Alan Çalışması”, *Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20), 169-189.
- Kaval, H. (2008), “Muhasebe Denetimi”, Ankara: Gazi Kitabevi
- Mutluay, A. H., & Turaboğlu, T. T. (2013), “Döviz kuru değişimlerinin firma performansına etkileri: Türkiye örneği”, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 7(1), 59-78.
- Özdemir A. (2013), “Yönetim Biliminde İleri Araştırma Yöntemleri ve Uygulamalar”, Beta Yayıncılık, 3.Baskı, İstanbul.
- Resmi Gazete, Tarih: 30.07.1981, sayfa: 17416.
- Resmi Gazete, Tarih: 30.12.2011, sayfa: 28158.
- Selimoğlu, S. K. ve Uzay, Ş. (2011), “Muhasebe Denetimi”, Ankara: Gazi Kitabevi
- Uyguntürk, H., Korkmaz, T. (2012), “Finansal Performansın TOPSİS Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi İle Belirlenmesi: Ana Metal Sanayi İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(2), 95-115
- Yurdakul, M., İç, Y. T. (2003), “Türk Otomotiv Firmalarının Performans Ölçümü ve Analizine Yönelik Topsis Yöntemini Kullanan Bir Örnek Çalışma”, *Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 18(1), 1-18
- Yükçü, S., Ataçan, G. (2010), “TOPSİS Yöntemine Göre Performans Değerleme”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı: 1(45), 28-35.